

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

№ 4(10)2023

Видавнича група «Наукові перспективи»

**Громадська організація
«Християнська академія педагогічних наук України»**

«Вісник науки та освіти»

***(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)***

Випуск № 4(10) 2023

Київ – 2023

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Public organization

"Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine"

"Bulletin of Science and Education"

*(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")*

Issue № 4(10) 2023

Kiev – 2023

**«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»:
журнал. 2023. № 4(10) 2023. С. 898**

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 01.05.2023, № 1/5-23)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія).

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, громадської наукової організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання» та громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходять застосування тематика наукового журналу.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна).

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Державного університету "Одеська Політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вукілова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України (Дніпро, Україна);
- ✚ Головня Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✚ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✚ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- ✚ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✚ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Литвинська Світлана Віталіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету, (Київ, Україна)

- ✚ Матійчин Ірина Мстиславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна)
- ✚ Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✚ Мацько Віталій Петрович - доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (Хмельницький, Україна)
- ✚ Михайленко Любов Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✚ Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- ✚ Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- ✚ Міщенко Ірина Іванівна - кандидат мистецтвознавства, доцент, Заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✚ Ніколаєв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методику її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- ✚ Осова Ольга Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Харків, Україна)
- ✚ Палічук Юрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)
- ✚ Потенко Людмила Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, директор Черкаського інформаційно-учбового тренінгового центру Національного університету «Одеська юридична академія», доцент кафедри іноземних мов НУ «ОЮА», членкиня Центру українського-європейського наукового співробітництва (Одеса, Україна)
- ✚ Присяжнюк Олексій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- ✚ Прокопович Лада Валеріївна - доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка» (Одеса, Україна)
- ✚ Робах Ігор Юрійович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Харків, Україна)
- ✚ Руденко Юлія Анатоліївна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського" (Одеса, Україна)
- ✚ Сидоренко Сергій Іванович - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Січкаренко Галина Геннадіївна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Київ, Україна)
- ✚ Скляр Ірина Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет, постдокторант(м. Дніпро, Україна)
- ✚ Степанова Наталія Михайлівна - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти, заступник з науки директора ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)
- ✚ Супрун Володимир Миколайович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- ✚ Тележкіна Олеся Олександрівна - доктор філологічних наук (спеціальність "Українська мова"), доцент, професор кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, (Харків, Україна)
- ✚ Толочко Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
- ✚ Хитровська Юлія Валентинівна - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)
- ✚ Чікарькова Марія Юріївна - доктор філософських наук (спец. "філософія культури"), професор кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
- ✚ Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- ✚ Шеремет Інеса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- ✚ Шологон Лілія Іванівна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
- ✚ Щербак Олена Володимирівна - кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв, Україна)
- ✚ Янкович Олександра Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)
- ✚ Ярослав Сирник - доцент кафедри етнології та культурної антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

ЗМІСТ

СЕРІЯ «ФІЛОЛОГІЯ»

- Lipisovetska O.M., Levrenchuk T.S., Malchenko M.S.** 16
*DIE HAUPTTHEMA DES DRAMAS «FURCHT UND ELENDE
DES DRITTEN REICHS» – DAS THEMA DER ANGST*
- Zaitseva M.O.** 24
*LINGUISTIC BASIS OF PRODUCING A COGNITIVE BIAS IN
COURTROOM DISCOURSE: ILLUSORY CORRELATION-
AFFIRMATIVE ACTION-REVERSE DISCRIMINATION*
- Абабілова Н.М., Волкова В.О.** 37
*ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЄПРИКМЕТНИКОВИХ
КОНСТРУКЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ
Д.БРАУНА «КОД ДА ВІНЧІ»*
- Бахшієва Улькар Ельман гизи д** 49
*КАЗКОВІ СЮЖЕТИ ТА ОБРАЗИ ПОВ'ЯЗАНІ З
ТЮРКСЬКОЮ ЕПІЧНОЮ ТРАДИЦІЮ У ПОЕМІ «СІМ
КРАСАВИЦЬ» НИЗАМИ ГЯНДЖАВІ*
- Бернацька С.М.** 62
*РОЛЬ І ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ НА СУЧАСНУ
КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ*
- Гембарук О.В.** 76
*ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ 'ДОЛЯ' У ПОЕЗІЇ ЛЕСІ
УКРАЇНКИ*
- Гоцинець І.Л.** 84
*ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СМАРТФОНІВ НА
ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ*
- Клименко Л.В., Матвієнко А.П.** 96
*ЕВФЕМІЗАЦІЯ ТЕМИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ У ФРАНЦУЗЬКИХ
ЗМІ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ*

- Личук С.В.** 107
*НАЗВИ НАРОДНИХ ФІТОНІМІВ У ГОВІРКАХ ПОКУТТЯ
(На матеріалі говірок сіл Стецева і Стецівка Коломийського
району Івано-Франківської області, Україна)*
- Лугова Д.В.** 118
*АНТРОПОНІМІЧНІ УПОДОБАННЯ МЕШКАНЦІВ
м. ЗАПОРІЖЖЯ 2018-2022 рр.*
- Мельник І.В.** 127
*ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ШАНТАЖУ У
ПРОВОКАЦІЙНОМУ МОВЛЕННІ*
- Мішеніна Т.М.** 141
*СИНЕСТЕЗІЙНІ КОРЕЛЯТИ ГЛЮТОНІЧНИХ Й
ОДОРАТИВНИХ НАЙМЕНУВАНЬ В ІМПРЕСІОНІСТИЧНОМУ
ПИСЬМІ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО*
- Птушка А.С.** 157
*КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦЯ-
ФІЛОЛОГА З ПРЕДСТАВНИКАМИ АНГЛОМОВНИХ КРАЇН*
- Сизоненко Н.М., Антонюк М.А.** 169
*ЛІНГВАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ
ГРУП КРАЇНА-ВОРОГ, ВОРОЖІ ВІЙСЬКА, ОЧІЛЬНИК
КРАЇНИ-ВОРОГА В ПУБЛІЦИСТИЧНО-ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСІ*
- Степаненко О.К., Волошина В.В., Медвідь Н.С.** 181
*ІНТЕРНЕТ-ЛІНГВІСТИКА ЯК НОВИЙ НАПРЯМ У
МОВОЗНАВСТВІ*
- Явдошук А.А.** 192
*ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ МОВОЗНАВСТВО: ВИТОКИ
ТА ПРИНЦИПИ*
- Янковець О.В.** 204
*КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОМОВ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРІВ
ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ*

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

- Dyrda I.A., Maloivan M.V., Tomilina A.O.** 213
*THE PECULIARITIES HEADLINES IN ENGLISH DISCOURSE
THROUGH THE EXAMPLES FROM DAILY MAIL AND THE
NEW YORKER*
- Havran M.I., Krokhmalna Z.S.** 227
*THE SIGNIFICANCE OF DEVELOPING INTERNATIONAL
RELATIONS SPECIALITY IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS OF UKRAINE AND POLAND*
- Kuleshova K.I.** 240
*FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE CONDITIONS OF
DISTANCE EDUCATION*
- Movmyga N.E., Polezhaieva O.V., Gyrenko I.V.** 249
*USE OF STEM TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL
PROCESS IN THE TRAINING OF TECHNICAL PROFILE
SPECIALISTS*
- Shevelova-Harkusha N.V.** 267
*PECULIARITIES OF THE USE OF MODERN TECHNOLOGIES
IN TEACHING ENGLISH TO FUTURE MARINE SPECIALISTS*
- Атаманчук М.О., Довгопола Л.І.** 278
*ВИКОРИСТАННЯ Е-ПЛАТФОРМИ «MOZAIK EDUCATION»
У НАВЧАННІ БІОЛОГІЇ ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ*
- Бацуровська І.В.** 291
*МАСОВІ ВІДКРИТІ ДИСТАНЦІЙНІ КУРСИ В ПІДГОТОВЦІ
ФАХІВЦІВ З ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ*
- Безкровний О.В.** 304
*ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ*
- Бержанір А.Л.** 314
*ФІЛОСОФСЬКО-ДІАЛЕКТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ
ЗДОБУВАЧІВ РНД ПРОГРАМ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ*

- Білер О.С., Павлушенко Н.М., Парфілова С.Л.** 324
*КРОСДИСЦИПЛІНАРНІ УРОКИ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ
ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ*
- Богдан Т.В.** 339
*ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ У СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ,
ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ДИСТАНЦІЙНІЙ ФОРМІ НАВЧАННЯ*
- Бондаренко Г.М., Курганнікова О.О., Носач О.О.** 352
*КОМП'ЮТЕРНЕ НАВЧАННЯ ЯК ДОПОМІЖНА
ТЕХНОЛОГІЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПРАКТИКИ УСНОГО ТА
ПИСЕМНОГО АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ*
- Вишнівська Н.В., Сокаль М.А., М'ягкоход Н.М.,
Бондаренко Л.С., Височан Л.М.** 365
*ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В
УКРАЇНІ*
- Водяхін Є.В.** 378
*КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ СИСТЕМИ МУЗИЧНО-
РИТМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ЕМІЛЯ ЖАКА-ДАЛЬКРОЗА
НА ФОРМУВАННЯ НОВОГО АКТОРА В ТЕАТРІ «БЕРЕЗІЛЬ»*
- Гевко О.І., Романишина Л.М., Мірошніченко В.І.** 390
*ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ
ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З
ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН*
- Головко О.Я.** 401
*РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ У РОЗВИТКУ
ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ*
- Гончар Л.В., Яценко Л.В.** 414
*ДІАГНОСТИКА РІВНІВ ГОТОВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
ДО МАЙБУТНЬОГО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ*
- Гришко С.В., Прохорова Л.А., Непша О.В., Зав'ялова Т.В.** 424
*ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСІВ
«ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ» ТА «ФІЗИЧНА
ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ» В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ*

- Добровольська Н.Л.** 437
*ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК
У СТУДЕНТІВ МОВНИХ ВУЗІВ ЗА ДОПОМОГОЮ
МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРОГРАМ*
- Єрмак Т.М.** 448
*ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ НАВИЧОК УЧНІВ ЗАСОБАМИ
ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*
- Желанова В.В.** 459
КЛЮЧОВІ ВІХИ ГЕНЕЗИ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В КИТАЇ
- Захарін С.В.** 469
*ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГІБРИДНОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ*
- Карбованець О.І., Куруц Н.В., Демчинська М.І., Ловас П.С.** 479
*ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ
ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ: ПРОГНОЗ ОСВІТНИХ
ТЕНДЕНЦІЙ, ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ*
- Кашина Г.С., Писаренко Н.В., Бараник З.П., Громоздова Л.В.,
Дербеньова Я.В.** 494
*ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ
ЗМІСТУ ТА СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ
ДИСЦИПЛІН ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ І
МАРКЕТОЛОГІВ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ*
- Крижановська Т.І., Крусь О.П.** 509
*ВИКЛАДАННЯ МУЗИКО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ*
- Кульчицький В.Й.** 519
*РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПОЛЬЩІ У
ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ:
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ*
- Лаврова І.І., Сараєва О.В.** 530
*ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ ІГРОВІ
ТЕХНОЛОГІЇ*

- Маленко Я.В., Кабак О.М.** 539
ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА: ЗАГАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА Й АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
- Матвєєва О.О.** 554
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
- Матіяш В.В., Швець І.Б., Лановенко - Мельник Н.В.** 570
ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
- Мисник Т.Г., Аранчій В.І.** 586
МІСЦЕ І РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЖИТТІ ТА УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Мотика С.М.** 594
УСПІШНІСТЬ КЕРІВНИКА ВІЙСЬКОВОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: ПРОФЕСІЙНИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТИ
- Новак Г.Е.** 606
МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ МІЖ ПОЧАТКОВОЮ ТА СЕРЕДНЬОЮ ЛАНКАМИ ОСВІТИ
- Павленко Г.П., Шарлай Н.М., Коковська О.В.** 618
ЕФЕКТИВНЕ ФОРМУВАННЯ МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ
- Пак А.** 629
ФОРМУВАННЯ МЕДІА-ОСВІЧЕНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ
- Писарчук О.Т., Жаркова І.І., Ратушняк Н.О., Чайка В.М., Янкович О.І.** 642
ІННОВАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В УМОВАХ ВІЙНИ
- Поліщук Т.В., Возносименко Д.А., Рудницький С.О.** 653
ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА «ХАРЧОВІ ТЕХНОЛОГІЇ» У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ВИЩА МАТЕМАТИКА»

- Помирча С.В., Ішутіна О.Є., Носач А.М.** 665
*СТОРИТЕЛІНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО
МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ*
- Родіонов П.Ю., Родіонова О.В.** 674
*ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ*
- Синишина Ю.А.** 688
*МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ*
- Степаненко О.К., Хренова В.В., Ступеньков С.О.** 697
*НОВІ ГОРИЗОНТИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ
(УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС)*
- Толочко С.В.** 710
*ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: ВІД ГЕЙМІФІКАЦІЇ ДО ПРОЄКТНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ*
- Трускавецька І.Я.** 726
*РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ
ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ТА ОСНОВ
ЗДОРОВ'Я ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEM-
ОСВІТИ*
- Фотинюк В.Г.** 736
*ОБГРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗДОРОВОГО
ОБРАЗУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ (ВОЗ) З ВИКОРИСТАННЯМ
ОСВІТНИХ СТРАТЕГІЙ*
- Хоміцька В.М., Павлюк І.С., Гацко О.В., Гнутова Н.П.** 748
*МОТИВАЦІЯ ДО ЗАНЯТЬ СПОРТОМ НА ПОЧАТКОВОМУ
ЕТАПІ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*

СЕРІЯ «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»

- Бурлак Ю.В.** 756
ІСТОРІЯ МАС-МЕДІА В УКРАЇНІ

- Довгулич С.І.** 762
КУРС ПОЛЬЩІ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОПЕНГАГЕНСЬКИХ КРИТЕРІЇВ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ В 1989-2004 РР.
- Казаков Г.І.** 775
ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО США ТА НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ ст. (1900-1914 рр.)
- Курганський Д.Р.** 788
ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ І США З ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ 2014 – 2015 РР.
- Петраш А.І.** 803
ТОВАРИСТВО ІСУСА І КОНСОЛІДАЦІЯ МАРІЙСЬКИХ СОДАЛІЦІЙ У ЛЬВІВСЬКІЙ АРХІДІЄЦЕЗІЇ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.
- Руднік Д.Г.** 817
ДО ПИТАННЯ ПРО РЕФОРМУ ПРУССЬКОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.
- Філінюк А.Г., Клімчук Ю.А.** 830
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ВИКЛАДАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ В НУШ: НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ УЧАСТІ УКРАЇНЦІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РУСІ ОПОРУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
- Хоменко П.П.** 850
ПОЛЬСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ТА РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ 1792 РОКУ
- Швець М.В.** 861
РОЛЬ СТИСЛИХ НАУК У ПІДРУЧНИКУ СТЕПАНА БАЛЕЯ "НАРИС ЛЬОГІКИ"
- Юй Сяосюе** 872
РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМИН У 1950-1960-Х РОКАХ

СЕРІЯ «КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО»

Кундис Р.Ю., Лавриненко С.О., Никорович І.Ю., 885
Машталер І.І., Тіщенко О.М.
ВИКЛАДАННЯ ХОРЕОГРАФІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В
УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

УДК 378.011.3-051:91:37.015.3:502/504

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-424-436](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-424-436)

Гришко Світлана Вікторівна кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії та туризму, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69000, тел.: (096)-21-61-372, <https://orcid.org/0000-0002-5054-3893>

Прохорова Лариса Анатоліївна кандидат геологічних наук, доцент, доцент кафедри географії та туризму, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69000, тел.: (096)-21-61-372, <https://orcid.org/0000-0001-7693-1897>

Непша Олександр Вікторович старший викладач кафедри географії та туризму, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69000, тел.: (096)-21-61-372, <https://orcid.org/0000-0003-3929-9946>

Зав'ялова Тетяна Василівна старший викладач кафедри географії та туризму, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69000, тел.: (096)-21-61-372, <https://orcid.org/0000-0002-0040-2611>

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСІВ «ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ» ТА «ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ» В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена надзвичайно актуальній темі сьогодні проблемам формування екологічної культури майбутніх вчителів географії загальноосвітніх навчальних закладів при вивченні курсів «Географія материків і океанів» та «Фізична географія України» в педагогічних закладах вищої освіти. Так щодо такої дидактичної мети, як формування екологічної культури також необхідно спиратися на цілу систему наук, які лягли в основу вище перерахованих навчальних предметів і курсів. Екологічні знання, що містяться в

названих навчальних курсах, покликані сформувати у свідомості студентів-географів наукову картину взаємодії людини та природи, озброїти студентів вірними методологічними підходами до пізнання та практичної діяльності в екологічній галузі. При такій основі можна розраховувати на появу глибокої професійної усвідомленості особистістю майбутнього вчителя географії та переходу до другого етапу освоєння умінь на практиці на глибокій мотиваційній основі. Визначено, що вивчення курсів «Географія материків і океанів» та «Фізична географія України» є неодмінною основою географічної педагогічної освіти, оскільки дозволяє майбутньому вчителю географії отримати об'єктивні уявлення про будову навколишнього світу, планетарні, регіональні та локальні геоекологічні проблеми. Вважаємо, що екологічна освіта є цілісною узгодженою системою процесів навчання, виховання й розвитку особистості на засадах екологізації, що спрямована на формування морально-етичного ставлення до навколишнього середовища у процесі професійної самореалізації та у повсякденному житті. В результаті проведеного дослідження було визначено, що отримані екологічні знання з раціонального використання та охорони компонентів географічного середовища на лекційних та практичних заняттях у курсах «Географія материків і океанів» та «Фізична географія України» сприяють формуванню екологічної культури майбутніх вчителів географії і дозволять застосовувати у їх подальшій педагогічній діяльності у закладах загальної середньої освіти України.

Ключові слова: професійний цикл, навчальний курс, екологічна освіта, екологічна культура, майбутні вчителі географії, студент-географ.

Hryshko Svitlana Viktorivna Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Associate Professor, Head of the Department of Geography and Tourism, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Naukovoho Mistechka St., 59, Zaporizhzhia, 69000, tel.: (096)-21-61-372, <https://orcid.org/0000-0002-5054-3893>

Prokhorova Larysa Anatoliivna Candidate of Geological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Geography and Tourism, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Naukovoho Mistechka St., 59, Zaporizhzhia, 69000, tel.: (096)-21-61-372, <https://orcid.org/0000-0001-7693-1897>

Nepsha Oleksandr Viktorovych Senior Lecturer of the Department of Geography and Tourism, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Naukovoho Mistechka St., 59, Zaporizhzhia, 69000, tel.: (096)-21-61-372, <https://orcid.org/0000-0003-3929-9946>

Zavyalova Tetyana Vasylivna Senior Lecturer of the of the Department of Geography and Tourism, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Naukovoho Mistechka St., 59, Zaporizhzhia, 69000, tel.: (096)-21-61-372, <https://orcid.org/0000-0002-0040-2611>

**FORMATION OF ENVIRONMENTAL CULTURE OF FUTURE
GEOGRAPHY TEACHERS DURING STUDYING THE
COURSES «GEOGRAPHY OF CONTINENTS AND OCEANS»
AND «PHYSICAL GEOGRAPHY OF UKRAINE» IN AN
INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION**

Abstract. The article is devoted to the extremely relevant topic today, the problems of forming the ecological culture of future geography teachers of general educational institutions when studying the courses «Geography of Continents and Oceans» and «Physical Geography of Ukraine» in pedagogical institutions of higher education. So, about such a didactic goal as the formation of ecological culture, it is also necessary to rely on the whole system of sciences that formed the basis of the above-listed educational subjects and courses. The ecological knowledge contained in the mentioned educational courses is intended to form in the minds of geographer students a scientific picture of the interaction of man and nature, to equip students with reliable methodological approaches to knowledge and practical activities in the ecological field. With such a basis, you can count on the emergence of a deep professional awareness of the personality of the future teacher of geography and the transition to the second stage of mastering skills in practice on a deep motivational basis.

It was determined that the study of the courses «Geography of Continents and Oceans» and «Physical Geography of Ukraine» is an indispensable basis of geographical pedagogical education, as it allows the future teacher of geography to get objective ideas about the structure of the surrounding world, planetary, regional and local geo-ecological problems.

We believe that environmental education is a coherent system of learning, upbringing, and personal development processes based on environmentalization, aimed at forming a moral and ethical attitude towards the environment in the process of professional self-realization and everyday life.

As a result of the research, it was determined that the acquired ecological knowledge on the rational use and protection of the components of the geographical environment during lectures and practical classes in the courses «Geography of Continents and Oceans» and «Physical Geography of Ukraine» contribute to the formation of the ecological culture of future geography teachers and will allow them to apply it in their further pedagogical activities in general secondary education institutions of Ukraine.

Keywords: professional cycle, educational course, environmental education, ecological culture, future teachers of geography, student-geographer.

Постановка проблеми. Одним із підходів до відбору матеріалу у викладанні курсів фізико-географічного циклу, що містять велику кількість природоохоронних питань, є так званий екологічний підхід або екологічна парадигма в географії та проблеми, пов'язані з якістю навколишнього природного середовища. Відбір матеріалу має бути спрямований на оволодіння такими поняттями як входи, енергія, інформація, речовина, процеси, зв'язки, зворотний зв'язок, просторові взаємини, рухи, ресурси, середовище, регіональні системи. Відповідно, як понятійна основа для розробки системи формування екологічної культури обґрунтованою можна визнати схему, засновану на даному підході до процесів, що відбуваються в навколишньому середовищі. Цей підхід ґрунтується на розгляді та включенні у процес формування умінь процесів, що відбуваються в географічній оболонці, круговороту речовини, взаємозв'язку та взаємозумовленості явищ, потоків енергії. Цей підхід ґрунтується також з урахуванням розвитку як природних систем, так і систем, що впливають на їх розвиток [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вирішення поставлених завдань у застосуванні можливостей предметів професійного циклу у формуванні екологічної культури важливо розібратися в тому, що являє собою процедура проведення екологізації змісту географічної вищої освіти. Про необхідність екологізації змісту географічної вищої освіти писали у своїх роботах С. Гришко [9, 13, 15], І. Дудка [2], Л. Донченко [1], Т. Зав'ялова [1, 3, 7, 9, 14, 15], І. Мирон [6], О. Непша [1, 3, 7, 9, 14, 15], Л. Прохорова [8, 9, 13, 15], А. Розсоха [10] та ін.

Мета статті – проаналізувати зміст курсів професійного циклу «Фізична географія материків і океанів» та «Фізична географія України» з метою формування екологічної культури майбутніх вчителів географії під час їх вивчення.

Виклад основного матеріалу. Головною особливістю процесу навчання у закладі вищої освіти є професійна спрямованість і

відображення в них базової науки, що становить основу кваліфікації майбутнього фахівця. Причому, як відомо, науковий компонент передбачає глибоке проникнення з боку студентів у системи не однієї науки, а відразу кількох, які роблять свій внесок у теоретичну підготовку майбутнього професіонала.

Важливою вимогою для формування змісту природоохоронних розділів дисциплін фізико-географічного циклу студентів географічних спеціальностей педагогічних закладів вищої освіти є науковий підхід, для цього необхідно враховувати новітні наукові розробки та ідеї, як у галузі географії, так і у питаннях охорони навколишнього природного середовища.

При трансляції матеріалу також слід не упускати і морально-світоглядний підхід, привертаючи увагу студентів до того, що люди – невід’ємна частина системи, що складається з фізичних, біологічних та соціально-культурних компонентів навколишнього середовища, що вони посідають у цій системі центральне місце, впливаючи на неї. внутрішні зв’язки, що характер і ступінь зміни в системі є результатом діяльності людей, що часто несприятливо позначається на стані навколишнього середовища [8]. Це дає можливість показати важливість екологічно вмілих дій та участь студентів у справі захисту довкілля. Майбутні педагоги повинні розуміти, що це в силах людини забезпечувати збереження стану навколишнього середовища та уникати злочинних дій стосовно природного середовища.

Вся система сучасної освіти повинна бути орієнтована на гуманізацію і екологізацію [4].

На думку С. Совгіри, найбільш ефективними методами та технологіями для формування екологічного світогляду майбутніх учителів, є: проблемні освітні технології, що базуються на використанні проблемних ситуацій з їх дискусійним обговоренням; навчально-дослідницькі завдання екологічного спрямування під час лабораторно-практичних занять; ділові ігри; проектні технології навчання; кейс-метод та метод аналізу конкретних екологічних ситуацій; методи поточного, проміжного та підсумкового контролю знань і умінь [11, с. 24-26].

Слушною є думка Л.Б. Лукянової про те, що недоцільно розглядати екологічну освіту тільки як окремий тип освіти, додатковий час на вивчення питань раціонального природокористування або професійної екології, адже вона передусім передбачає зміни в освіті взагалі – її екологізацію. Зважаючи на зазначені позиції, Л.Б. Лук’янова в своїх дослідженнях визначила шість рівнів екологізації, кожен з яких має власні ознаки і забезпечується процесом вивчення відповідних предметів [5, с.11] (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика рівнів екологізації [5, с.11]

Рівень екологізації	Характеристика змісту	Предметна забезпеченість
Інформаційно-пізнавальний	Історія виникнення проблеми. Правові та соціальні аспекти. Природоохоронні постанови уряду.	Фундаментальні дисципліни
Підготовчий	Аналіз конкретних випадків негативного впливу на навколишнє середовище підприємствами галузі. Причини виникнення та способи упередження і усунення виникнення.	Предмети екологічного спрямування. Фахово-орієнтовані дисципліни.
Структурно-логічний	Узагальнення причинно-наслідкових зв'язків забруднення навколишнього середовища. Визначення наслідків негативного впливу на всіх рівнях екологічних угруповань.	Фундаментальні та професійно-орієнтовані дисципліни
Конструктивно-екологічний	Формування навичок і вмінь приймати техніко- екологічні рішення у відповідності з вимогами свідомого природокористування.	Спеціальні предмети, інтегровані курси. Усі види практики.
Професійно-екологічний	Реалізація конкретних еколого-практичних заходів у професійній діяльності та повсякденному житті.	Предмети екологічного спрямування; всі види практики.
Свідомо-етичний	Впровадження екологічних аспектів у професійну діяльність і повсякденне життя, формування нових стереотипів поведінки.	Усі предмети.

На думку А.П. Розсохи, «Особливістю екологічної культури є прояв екологічних переконань у всіх видах діяльності учнів. При формуванні відповідального ставлення до природи суспільна необхідність збереження природи повинна бути перетворена у внутрішні потреби і інтереси школярів, що вимагає дотримання в процесі екологічної освіти ряду принципів: єдності засвоєння екологічних знань і накопичення учнями соціально-значущого особистісного досвіду, поведінки і дії; прогностичності тобто орієнтування учнів на ознайомлення і дослідження стану навколишнього середовища, глобальних, регіональних і краєзнавчих екологічних проблем; міждисциплінарність вивчення екологічних проблем; цілепокладання (педагогічну організацію) в спілкуванні з природою» [10, с. 140].

Модель екологічної культури вчителя географії має включати:

- вимоги до особистості, яка в екологічному відношенні сформована різнобічно, гармонійно, цілісно, організована її мотиваційно-змістова сфера;
- володіння цілісною картиною сучасного світу «суспільство-природа-людина»;
- володіння системою умінь, що дозволяє виконувати основні соціальні функції у відповідності зі своєю екологічною позицією в суспільстві;
- розумінням цілісної екологічної картини світу і свого місця в ній. Основоположними принципами екологічної освіти, без яких неможливе формування екологічної культури майбутнього вчителя географії, є принципи гуманізації, науковості, інтеграції, безперервності, систематичності, прогностичності, професійної спрямованості [12].

У підготовці майбутніх учителів географії велике значення у формуванні екологічної культури мають курси фізико-географічного циклу – «Геологія з навчальною практикою», «Землезнавство з навчальною практикою з курсовою роботою», «Географія ґрунтів з основа ґрунтознавства з навчальною практикою» «Географія материків і океанів» та «Фізична географія України» [1, 3, 9, 13].

Так щодо такої дидактичної мети, як формування екологічної культури також необхідно спиратися на цілу систему наук, які лягли в основу вище перерахованих навчальних предметів і курсів. Екологічні знання, що містяться в названих навчальних курсах, покликані сформувані у свідомості студентів наукову картину взаємодії людини та природи, озброїти студентів вірними методологічними підходами до пізнання та практичної діяльності в екологічній галузі. При такій основі можна розраховувати на появу глибокої професійної усвідомленості особистістю студента переходу до другого етапу освоєння умінь на практиці на глибокій мотиваційній основі.

Значний потенціал формування екологічної культури майбутнього вчителя географії має курс «Географія материків і океанів». Відповідно до навчального плану спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) на природничо-географічному факультеті МДПУ імені Богдана Хмельницького на вивчення цього курсу відводиться 330 годин (11 кредитів ЄКТС) з них 148 годин на аудиторні заняття. У навчальній програмі мета курсу «Географія материків і океанів» визначаються як: 1) формування знань про природу різних регіонів Землі; 2) розуміння чинників, визначальних специфічних риси природи кожного регіону; 3) уявлення про

регіональні особливості взаємодії природи та людини, про основні екологічні проблеми кожного регіону та можливі шляхи їх вирішення. Одним із завдань курсу є засвоєння особливостей взаємодії людини та природи в межах кожного регіону, знайомство з регіональними аспектами основних екологічних проблем [13].

Крім того, в навчальній програмі зазначається, що у зв'язку з екологізацією географічних дисциплін зростає значення пізнання регіональних особливостей природи, тому необхідно посилювати регіональні огляди материків та океанів, що проводиться відповідно до програми.

У змісті курсу також присутні теми та питання для формування екологічних умінь. До цих тем і питань у розділі «Фізична географія океанів» належать такі: принципи комплексної характеристики природних територіальних комплексів, особливості взаємодії людини і природи в різних фізико-географічних регіонах, вплив природних факторів на розселення, способи господарювання, культуру, побут та здоров'я людей, екологія людини та її співвідношення з географічними науками, органічний світ, природні ресурси, екологічні проблеми Атлантичного, Тихого, Північного Льодовитого та Індійського океанів, деякі питання циркуляції вод океанів і морів, явище Ель-Ніньо, заходи щодо охорони острівних природно-територіальних комплексів, морські парки, резервати, заповідники. У розділі «Фізична географія материків» виділимо такі питання: у темі «Північні материки – Євразія та Північна Америка»: забезпеченість водними ресурсами різних регіонів, земельні ресурси та їх використання, біологічні ресурси, особлива роль лісових ресурсів, заходи з охорони та відновлення лісів, найважливіші екологічні проблеми: виснаження ресурсів, забруднення повітря та вод, порушення балансу в природних територіальних комплексах, інші негативні наслідки використання природних ресурсів, особливості цих проблем та шляхів їх вирішення в Євразії та Північній Америці, ступінь змінності природи різних регіонів у зв'язку з дією природних та соціально-економічних факторів, культурні ландшафти, охорона та раціональне природокористування в різних країнах регіону.

У розділі «Регіональний огляд північних материків» виокремлено такі теми та питання: особливості освоєння природних ресурсів в екстремальних кліматичних умовах Арктики, великий ступінь антропогенного перетворення природних умов Європи, водні та лісові ресурси, прибережні ландшафти та проблеми, пов'язані з настанням моря, забруднення внутрішніх морів, деградація ґрунтово-рослинного покриву Середземномор'я, проблеми водопостачання у Передній та

Південно-Західній Азії; екологічні проблеми нафтовидобувних країн Перської затоки; результати тривалого антропогенного впливу на природу Східної та Південної Азії; екологічні проблеми, пов'язані з високою щільністю населення, розвитком господарства, урбанізацією; гідроенергетичні та лісові ресурси Лаврентійської височини та Тихоокеанського узбережжя Північної Америки, високий ступінь антропогенного перетворення Центральних рівнин, проблеми ерозії ґрунтів на Великих рівнинах, національні парки та унікальні природні об'єкти; надзвичайно високий ступінь антропогенної перетвореності центральної Америки та островів Карибського басейну та пов'язані з цим екологічні проблеми.

У розділі «Загальний огляд південних материків» на формування екологічних умінь виділяються питання, пов'язані з використанням природних ресурсів, знищенням лісів, спустошенням савани, проблемами водопостачання, порушенням льодового покриву Антарктиди.

У розділі «Огляд окремих південних материків» мають бути виділені питання лісових та водних ресурсів Амазонії та їх значення для глобальних природних процесів, високого ступеня перетворення природи Центральних Анд, проблеми опустелювання, ерозії ґрунтів, деградації рослинного покриву в Сахарі, антропогенний вплив на природу у центральній та Східній Африки, екологічні проблеми, національні парки Південної Африки та Австралії. У заключному розділі порушуються питання моніторингу природного довкілля.

І.Г. Дудка та В.М. Носаченко зазначають, що екологічний принцип вивчення дисциплін сприяє усвідомленому засвоєнню найскладніших питань, але продуктивним такий підхід буде лише за таких умов, коли вивчення природи, господарства і економіки України буде розглядатися у взаємозв'язку з об'єктами, явищами і процесами рідного краю. З огляду на це в підготовці майбутнього вчителя географії постає нагальне завдання формування екологічної компетентності в ключі інноваційного вдосконалення системи вищої освіти [2, с. 132].

Найважливішим курсом у формуванні екологічної культури майбутнього вчителя географії є «Фізична географія України». За навчальним планом спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) на вивчення цієї дисципліни відводиться 90 годин (3 кредити ЄКТС) навчального часу, з них 46 на аудиторні заняття. Предмет вивчається на старших курсах та є підсумковою фізико-географічною дисципліною.

Аналіз навчальної програми курсу «Фізична географія України» з метою вирішення завдань формування екологічних умінь майбутніх

учителів географії дозволив нам виокремити теми які найбільше відповідають екологізації змісту даного курсу (табл. 2).

Таблиця 2

Зміст екологізації курсу «Фізична географія України»

Тема курсу	Екологічний зміст вивчення теми
Корисні копалини України	звертається увага на питання антропогенної зміни компонентів географічного середовища в процесі видобутку корисних копалин
Геоморфологічна будова України	питання ерозійного розчленування території та заходів боротьби з ярами, формування антропогенного рельєфу
Клімат України	екологічну спрямованість мають питання антропогенного забруднення атмосфери, впливу його на умови життя людей, охорони атмосферного повітря від забруднення, антропогенної зміни клімату
Внутрішні води України	виокремлюються питання зміни стоку у зв'язку з господарською діяльністю людини, проблеми перерозподілу стоку рік та їх екологічні аспекти, проблеми охорони підземних вод, проблеми осушення боліт, заходи щодо охорони та відновлення водних ресурсів
Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ України	звертається увага на питання природної родючості ґрунтів, ґрунтових та земельних ресурсів, меліорації, антропогенної зміни ґрунтів та рослинного покриву, охорони ґрунтів та рослинності, вплив антропогенного фактору на тваринний світ
Природно-територіальні комплекси. Фізико-географічне районування території України.	виокремлено питання господарського використання природних ресурсів зон, ступінь антропогенної зміни природи
Зони мішаних і широколистяних лісів України	виокремлюються питання осушення боліт, незаконний видобуток бурштину та його екологічні наслідки для природи
Степова зона України	звертається увага на засолення ґрунтів, дефляцію ґрунтів
Чорне море	екологічні проблеми Чорного моря, наявність сірководневого шару в морі
Азовське море	екологічні проблеми Азовського моря, пов'язані з господарською діяльністю людини

Висновки. Аналіз змісту курсів професійного циклу «Фізична географія материків і океанів» та «Фізична географія України» з вичленуванням питань, що загострюють проблеми практико-

орієнтованої екологічної діяльності, прояснили нам поле діяльності для формування екологічної культури майбутніх вчителів географії. Проте цим завдання формування екологічної культури студентів не вичерпується.

Навчання предметам професійного циклу як умову формування екологічної культури ми пов'язуємо з вирішенням ще двох супутніх завдань:

– з регламентацією переліку професійних екологічних умінь, пов'язаних з вирішенням тим чи іншим конкретним екологічним завданням, що впливає і контексту навчальної теми;

– з можливістю виявлення та показу самої технології формування екологічної культури у навчальному процесі.

В результаті вирішення цих останніх завдань ми наближаємось до рівня реальної готовності студентів до виконання еколого-практичної діяльності.

Література:

1. Донченко Л.М., Зав'ялова Т.В., Іванова В.М., Непша О.В. Формування екологічних знань і вмінь майбутніх вчителів географії під час вивчення курсу «Загальне землезнавство». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* 2019. Вип. 63. Т. 2. С. 59–64.

2. Дудка І., Носаченко В. Особливості практичної підготовки майбутнього вчителя географії до екологічної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки».* 2019. Вип. 11. С. 130–136.

3. Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Екологічне виховання при вивченні дисципліни «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства». *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. матеріалів VI Міжнарод. наук. практ. інтернетконф., 25 жовтня 2016 р.* Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 6. С. 13–15.

4. Закон України «Про вищу освіту»: офіц. текст, прийнятий Верхов. Радою України 1 лип. 2014 р. / Верхов. Рада України. Київ: Ін Юре, 2014. 159 с.

5. Лук'янова Л. Проблеми екологізації освіти в сучасному науковому дискурсі. *Імідж.* №2. 2012. С. 8–11.

6. Мирон І., Харченко О., Шовкун Т. Екологічна освіта при викладанні дисциплін фізико-географічного циклу. *Екологія. Людина. Суспільство* : збірка тез доповідей Науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 14-17 травня 2003 р. Київ, 2003. С. 247.

7. Непша О., Іванова В., Зав'ялова Т. Навчальна практика як умова формування екологічної культури майбутніх учителів географії. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том V: Динаміка наукових та освітніх досліджень в умовах пандемії: колективна монографія* / Наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2021. С. 169–181.

8. Прохорова Л.А. Етичний аспект формування екологічної свідомості. *Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали XI Міжнар. Інтернет-конф.(Мелітополь, 22-24 січня, 2019 року).* Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 128–130.

9. Прохорова Л.А., Гришко С.В., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх учителів географії під час вивчення дисциплін професійного циклу. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 34. Т.2. С. 181–186.

10. Розсоха А. Формування екологічної культури у майбутніх учителів географії. *Молодий учений*. 2016. № 9.1 (36.1). С. 138–142.

11. Совгіра С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. Луганськ, 2009. 44 с.

12. Шищенко П. Г., Олійник Я.Б., Дмитрук О.Ю. Концепція стандарту вищої базової географічної освіти. К.: Тандем, 2000. 586 с.

13. Hryshko S., Prokhorova L. Formation of ecological thinking and ecological outlook of students-geographers while studying the course «Physical geography of continents and oceans». *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2020. № 51. P. 10–12.

14. Nepsha O.V., Zav'yalova T.V. Willingness of future teachers for ecological education of student youth in modern conditions. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2020. № 51. P. 13–14.

15. Prokhorova L., Nepsha O., Hryshko S., Zavialova T., Ivanova V. Readiness of future geography teachers for environmental education in secondary schools. *Modern education, training and upbringing: collective monograph / Abdullayev A., Rebar I., etc.* International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2021. pp. 34–38.

References:

1. Donchenko L.M., Zavialova T.V., Ivanova V.M., Nepsha O.V. (2019) Formuvannia ekolohichnykh znan i vmin maibutnykh vchyteliv heohrafii pid chas vyvchennia kursu «Zahalne zemleznavstvo» [The formation of the ecological knowledge and the skills of the future teachers of the geography during the study of the course of «General physical geography»]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh: zb. nauk. pr.* Vyp. 63, T. 2, 59–64. [in Ukrainian].

2. Dudka I., Nosachenko V. (2019) Osoblyvosti praktychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia heohrafii do ekolohichnoi diialnosti [Ecculiarities of practical training of a future geography teacher for environmental activities]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Heohrafichni nauky»*. Vyp. 11, 130–136. [in Ukrainian].

3. Zavialova T.V., Nepsha O.V. (2016) Ekolohichne vykhovannia pry vyvchenni dystsypliny «Heohrafiiia gruntiv z osnovamy gruntoznnavstva» [Ecological education during the study of the discipline «Geography of soils with the basics of soil science»]. *Humanitarnyi prostir nauky: dosvid ta perspektyvy: zb. Materialiv VI Mizhnarod. nauk. prakt. internetkonf., 25 zhovtnia 2016 r.* Pereiaslav-Khmelnitskyi, Vyp. 6. 13–15. [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»: ofits. tekst, pryiniaty Verkhov. Radoiu Ukrainy 1 lyp. 2014 r. (2014) [Law of Ukraine «On Higher Education»: officer. text adopted by Verkhov. By the Council of Ukraine on July 1. 2014] / *Verkhov. Rada Ukrainy*. Kyiv: In Yure, 159 p. [in Ukrainian].

5. Lukianova L. (2012) Problemy ekolohizatsii osvity v suchasnomu naukovomu diskursi [Problems of environmentalization of education in modern scientific discourse]. *Imidzh*. №2, 8–11. [in Ukrainian].

6. Myron I., Kharchenko O., Shovkun T. (2003) Ekolohichna osvita pry vykladanni dystsyplin fizyko-heohrafichnoho tsykladu [Environmental education in the teaching of disciplines of the physical and geographical cycle]. *Ekolohiia. Liudyna. Suspilstvo : zbirka tez dopovidei Naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh, 14-17 travnia 2003 r.* Kyiv, 247. [in Ukrainian].

7. Nepsha O., Ivanova V., Zavyalova T. (2021) Navchalna praktyka yak umova formuvannia ekolohichnoi kultury maibutnikh uchyteliv heohrafii [Educational practice as a condition for the formation of ecological culture of future geography teachers]. *Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy. Tom V: Dynamika naukovykh ta osvithnikh doslidzhen v umovakh pandemii: kolektyvna monohrafiia / Naukova redaktsiia: Ya. Gzhesiak, I. Zymomria, V. Ilnytskyi. Konin – Uzhhorod – Kherson: Posvit, 169–181. [in Ukrainian].*

8. Prokhorova L.A. (2019) Etychnyi aspekt formuvannia ekolohichnoi svidomosti [Ethical aspect of environmental consciousness formation]. *Sotsialni ta ekolohichni tekhnologii: aktualni problemy teorii i praktyky: materialy Khl Mizhnar. Internet-konf. (Melitopol, 22-24 sichnia, 2019 roku). Melitopol: TOV «Kolor Prynt», 128–130. [in Ukrainian].*

9. Prokhorova L.A., Hryshko S.V., Nepsha O.V., Zavyalova T.V. Pedagogichni umovy formuvannia ekolohichnoi kultury maibutnikh uchyteliv heohrafii pid chas vyvchennia dystsyplin profesiinoho tsykladu [Pedagogical conditions for the formation of the ecological culture of future teachers of geography during the study of disciplines of the professional cycle]. *Innovatsiina pedahohika. Vyp. 34, T. 2, 181–186. [in Ukrainian].*

10. Rozsokha A. (2016) Formuvannia ekolohichnoi kultury u maibutnikh uchyteliv heohrafii [Formation of the environmental culture in the future geography teachers]. *Molodyi uchenyi. № 9.1 (36.1), 138–142. [in Ukrainian].*

11. Sovhira S. V. (2009) Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia ekolohichnoho svitohliadu maibutnikh uchyteliv u vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of the formation of the ecological worldview of future teachers in higher pedagogical educational institutions]: avtoref dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ped. nauk: spets. 13.00.04. Luhansk, 44 s. [in Ukrainian].

12. Shyshchenko P. H., Oliinyk Ya.B., Dmytruk O.Iu. (2000) Kontseptsiiia standartu vyshchoi bazovoi heohrafichnoi osvity [The concept of the standard of higher basic geographic education]. K.: Tandem, 586 s. [in Ukrainian].

13. Hryshko S. & Prokhorova L. (2020) Formation of ecological thinking and ecological outlook of students-geographers while studying the course «Physical geography of continents and oceans». *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka. № 51, 10–12 [in English].*

14. Nepsha O.V. & Zav'yalova T.V. (2020) Willingness of future teachers for ecological education of student youth in modern conditions. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka. № 51, 13–14 [in English].*

15. Prokhorova L., Nepsha O., Hryshko S., Zavyalova T. & Ivanova V. Readiness of future geography teachers for environmental education in secondary schools (2021). *Modern education, training and upbringing: collective monograph / Abdullayev A., Rebar I., etc. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 34–38 [in English].*

Журнал

«Вісник науки та освіти»

*(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 4(10) 2023

Формат 60x90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2.

Видавець:

Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»
Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.

Підготовлено рекламним агентством
«GoToPrint» Адреса, Україна, Київська обл.,
м. Київ, вул. Льва Толстого, 63
e-mail: gotoprint@gmail.com